

Beata Bieńkowska • Piotr Kruszyński
Cezary Kulesza • Piotr Piszczek

WYKŁAD PRAWA KARNEGO PROCESOWEGO

redakcja naukowa
prof. dr. hab. Piotr Kruszyński

Temida 2

Białystok 1998

Poszczególne rozdziały napisali:

Beata Bieńkowska - II; III; IV pkt 1

Piotr Kruszyński - I, X, XIII; XIV

Cezary Kulesza - IV pkt 2, V, VI, VII, VIII, IX, XI, XII, XIII;
XV-XVIII; XXIV

Piotr Piszczek - XIX-XXIII; XXV

© Copyright by Temida 2
Białystok 1998

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem, bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 83-86137-56-8

Opracowanie graficzne okładki
Jerzy Banasiuk

Układ typograficzny
Krzysztof Kruuszewski

Redaktor techniczny
Jerzy Banasiuk

Wydawca: **Temida 2**

Przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Prawa
Uniwersytetu w Białymstoku

Druk: ORTHDRUK, Białystok, tel. 742-25-17

POSTĘPOWANIE KARNE MIĘDZYNARODOWE

Dział XIII kpk zatytułowany „Postępowanie w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych” obejmuje regulacje prawne dotyczące immunitetów prawa międzynarodowego, pomoc prawną, doręczenia w sprawach karnych, ekstradycję oraz przejęcie i przekazanie ścigania karnego.

W zakresie pomocy prawnej w sprawach karnych w stosunkach międzynarodowych, mogą być dokonywane niezbędne czynności, a szczególnie wymienione w art. 585 kpk. Doręczenie pisma przebywającej za granicą osobie lub przeprowadzenie dowodu z osobowego źródła dowodowego z osoby, mającej obywatelstwo polskie, dokonuje się za pomocą polskiego przedstawicielstwa dyplomatycznego lub konsularnego (art. 586 § 1 kpk). Jeżeli taki sposób przeprowadzenia czynności jest niemożliwy, można zwrócić się o dokonanie tych czynności do sądu lub innego organu państwa obcego (art. 586 § 2 kpk). Protokoły z tych czynności mogą być odczytywane na rozprawie (art. 587 kpk).

Na wniosek sądu lub prokuratora państwa obcego pomocy prawnej udzielają polskie sądy i prokuratury (art. 588 § 1 kpk). Sąd lub prokuratura odmawiają udzielenia pomocy prawnej i przekazują odmowę właściwym organom obcego państwa, jeżeli żądana czynność byłaby sprzeczna z zasadami porządku prawnego w RP albo naruszałaby jej suwerenność (art. 588 § 2 kpk). Ponadto można odmówić udzielenia pomocy prawnej w sytuacjach określonych w art. 588 § 3 kpk. Dokonując czynności na wniosek sądu lub prokuratora państwa obcego, stosuje się ustawy polskie. Należy jednak uczynić zadość życzeniu tych organów, aby przy dokonaniu czynności zastosowano szczególny tryb postępowania lub szczególną formę, jeżeli nie jest to sprzeczne z zasadami porządku prawnego w RP (art. 588 § 4 kpk).

Wezwany z zagranicy świadek lub biegły, nie będący obywatelem polskim, który stawi się dobrowolnie przed sądem, nie może być ścigany, zatrzymany lub tymczasowo aresztowany ani za przestępstwo będące przedmiotem danego postępowania karnego, ani za jakiegokolwiek inne przestępstwo popełnione przed przekroczeniem polskiej granicy państwowej. W stosunku do niego nie może być także wykonana kara orzeczona za takie przestępstwo (art. 589 § 1 kpk). Świadek lub biegły tracą ochronę, jeżeli nie opuścili terytorium RP, chociaż mogli to uczynić w ciągu 7 dni, gdy sąd oznajmił im, iż ich obecność stała się zbędna (art. 589 § 2 kpk).

Kodeks postępowania karnego reguluje **postępowanie ekstradycyjne bierne**, toczące się w razie złożenia przez inne państwo wniosku o wydanie (art. 602-607 kpk). Przepisy o postępowaniu ekstradycyjnym mają charakter subsydiarny, tj. nie stosuje się ich, jeżeli zawarta przez Polskę umowa międzynarodowa stanowi inaczej (art. 615 kpk).

W prawie międzynarodowym przez ekstradycję rozumie się obowiązek wydania drugiemu państwu osób przebywających na terytorium państwa (strony) wezwanego, a przeciwko którym toczy się postępowanie sądowe - karne (przygotowawcze) na terytorium państwa (strony) wzywającego, bądź też istnieje wyrok karny podlegający wykonaniu. Ekstradycja jest więc aktem organu procesowego państwa, stanowiącym o wydaniu osoby znajdującej się na jego obszarze, władzom drugiego państwa, w celu pociągnięcia jej do odpowiedzialności prawnej (karnej) lub wykonania kary orzeczonej w prawomocnym wyroku skazującym.

W polskim systemie prawnym istnieją dwa tryby ekstradycyjne:

- 1) umowny,
- 2) pozaumowny (kodeksowy).

Tryb umowny ma zastosowanie wobec państw, z którymi zawarto umowę ekstradycyjną lub umowę o obrocie prawnym, zawierającą m.in. przepisy ekstradycyjne. Tryb kodeksowy ma zastosowanie w stosunkach z państwami, z którymi RP nie zawarła umowy ekstradycyjnej. W przypadku trybu umownego Polska ma obowiązek wydania osoby ściganej, jeżeli są spełnione przesłanki ekstradycyjne i nie zachodzą określone w umowie przeszkody. Natomiast tryb kodeksowy

zawsze może być zastosowany, ale nie nakłada na RP obowiązku wydania, a państwu wzywającemu nie daje roszczenia o wydanie. Wnioski o ekstradycję sądy i prokuratorzy zgłaszają za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości (art. 593 kpk). Podobnie postępuje się ze zgłaszaniem wniosków o przewóz przestępców przez terytorium obcego państwa (art. 593 kpk).

Do wniosku dołącza się odpis postanowienia o tymczasowym aresztowaniu wraz z uzasadnieniem lub odpis prawomocnego wyroku (art. 594 kpk). W wypadkach nie cierpiących zwłoki, sąd lub prokurator może zwrócić się bezpośrednio do właściwego organu państwa obcego o tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie osoby, w stosunku do której ma być złożony wniosek o wydanie, po czym niezwłocznie składa wniosek według ustalonych zasad (art. 595 kpk).

Jeżeli państwo obce wydało osobę ściganą z zastrzeżeniem, że postępowanie karne może dotyczyć tylko tych przestępstw, co do których nastąpiło wydanie, postępowanie przeciwko osobie wydanej nie może toczyć się co do innych przestępstw przed dniem wydania (art. 596 kpk). W razie zastrzeżenia przy wydaniu, że w stosunku do osoby wydanej orzeczone już kary będą wykonane tylko za przestępstwa, co do których nastąpiło wydanie, sąd, który orzekł prawomocnie w sprawie, wydaje w razie potrzeby na posiedzeniu wyrok zmieniający orzeczenie w taki sposób, aby kary były wykonywane tylko za przestępstwa, co do których nastąpiło wydanie sprawcy (art. 597 kpk).

Terminy tymczasowego aresztowania przewidziane w art. 263 kpk biegną w stosunku do osoby wydanej od chwili przejęcia tej osoby przez właściwe organy na terytorium RP (art. 598 § 1 kpk). Przepis art. 265 kpk stosuje się także, gdy zatrzymanie nastąpiło za granicą (art. 598 § 2 kpk). Jeżeli osoba wydana przez państwo obce nie opuści bez usprawiedliwionej przyczyny terytorium RP w ciągu miesiąca od daty prawomocnego ukończenia postępowania, a w razie skazania - w ciągu 2 miesięcy po opuszczeniu terytorium RP powróci, ograniczeń wynikających z art. 596 oraz 597 kpk nie stosuje się (art. 599 kpk).

Po wydaniu prawomocnego orzeczenia w sprawie przeciwko osobie wydanej przez państwo obce sąd przesyła odpis wyroku Ministrowi Sprawiedliwości, który przekazuje go właściwemu organowi obcego państwa (art. 600 kpk).

W razie złożenia przez organ obcego państwa wniosku o ekstradycję, prokurator osobę tę przesłuchuje i w miarę potrzeby zabezpiecza dowody, po czym wnosi sprawę do właściwego miejscowo sądu wojewódzkiego (art. 602 kpk). Sąd wojewódzki wydaje na posiedzeniu opinię co do wniosku obcego państwa. W posiedzeniu ma prawo wziąć udział obrońca osoby ściganej. Przed wydaniem postanowienia należy umożliwić osobie ściganej złożenie wyjaśnień ustnie lub na piśmie (art. 603 § 1 kpk). Na postanowienie w tym przedmiocie przysługuje zażalenie. Jeżeli sąd wydał postanowienie o niedopuszczalności wydania, ekstradycja nie może nastąpić - art. 603 § 3 kpk. W razie wniosku państwa obcego o wydanie w celu przeprowadzenia postępowania karnego, należy na uzasadniony wniosek tej osoby przeprowadzić dowody znajdujące się w kraju (art. 603 § 1 kpk). Opinię wraz z aktami sąd przekazuje Ministrowi Sprawiedliwości, który po rozstrzygnięciu wniosku, zawiadamia o tym organ obcego państwa (art. 603 § 5 kpk). Wniosek załatwia się odmownie, gdy dotyczy obywatela polskiego lub osoby korzystającej z prawa azylu oraz w pozostałych wypadkach wymienionych w art. 604 § 1 kpk. Można odmówić wydania osoby, szczególnie w wypadkach określonych w art. 604 § 2 kpk

Jeżeli wniosek o wydanie dotyczy przestępstwa, którego sprawca podlega wydaniu, sąd może wydać postanowienie o tymczasowym aresztowaniu osoby ściganej (art. 605 § 1 kpk). Sąd może także, przed złożeniem wniosku o wydanie, zastosować tymczasowe aresztowanie ściganego na czas nie dłuższy niż miesiąc, jeżeli organ obcego państwa zwraca się o to, zapewniając, że w stosunku do osoby ściganej zapadł prawomocny wyrok skazujący lub wydano nakaz aresztowania (art. 605 § 2 kpk).

Podany tok postępowania stosuje się w razie wystąpienia o zezwolenie na przewóz przez terytorium RP osoby ściganej (art. 606 kpk).

O zastosowaniu tymczasowego aresztowania wobec obywatela obcego państwa zawiadamia się podmioty wymienione w art. 605 § 4 kpk. Jeżeli dane zawarte we wniosku o wydanie są niewystarczające, gdy sąd lub prokurator zażądał ich uzupełnienia, a państwo obce nie nadeszło w terminie miesiąca od doręczenia żądania uzupełnienia wniosku o wydanie organowi, który je zgłosił, potrzebnych dokumentów

lub informacji, postanowienie o tymczasowym aresztowaniu uchyla się (art. 605 § 5 kpk).

Problematykę ekstradycji szczegółowo reguluje Europejska Konwencja o ekstradycji, sporządzona w Paryżu dnia 13 XII 1957 r. z protokołami dodatkowymi.

Institucja przejęcia ścigania jest ściśle związana z zakresem jurysdykcji krajowej sądów polskich w sprawach karnych. Przejęcie ścigania opiera się na istnieniu w danej sprawie jurysdykcji karnej dwóch państw: przekazującego i przejmującego. Jedna z nich opiera się na zasadzie terytorialności, druga zaś na zasadzie narodowości podmiotowej. Zawarcie porozumienia w sprawie przekazania - przejmowania ścigania nie oznacza generalnego rozdzielenia jurysdykcji, lecz jedynie zobowiązanie się państwa do rezygnacji z wykonywania swej kompetencji w określonej kategorii spraw. Jeżeli więc tradycyjne przejęcie ścigania polegało na zobowiązaniu państwa obywatelstwa sprawcy do ścigania go i odpowiadającego mu roszczenia państwa miejsca popełnienia przestępstwa, to przekazanie - przejęcie ścigania zawiera zobowiązanie dwustronne. Nie tylko państwo ojczyste jest zobowiązane wszcząć postępowanie, lecz także państwo, gdzie czyn popełniono, jest zobowiązane przekazywać ściganie, co do pewnego zakresu spraw.

W sprawie o przestępstwa popełnione za granicą przez obywatela polskiego lub pozostałe osoby wymienione w art. 590 § 1 kpk, Minister Sprawiedliwości zwraca się do właściwego organu państwa obcego z wnioskiem o przekazanie ścigania, albo może przejąć taki wniosek od właściwego organu państwa obcego.

W razie przejęcia ścigania podejrzanego tymczasowo aresztowanego, terminy przewidziane w art. 263 kpk biegają od chwili przejęcia tej osoby przez właściwe organy na terytorium RP (art. 590 § 3 kpk).

Przejęcie ścigania karnego uważa się za wszczęcie postępowania karnego wg prawa polskiego (art. 590 § 2 kpk). Po przejęciu ścigania postępowanie karne przed polskimi organami odbywa się od początku. Nie jest tutaj możliwa kontynuacja procesu w stosunku do czynności dokonywanych przed organami ścigania państwa obcego. Jednak zebrany materiał przed organami ścigania państwa obcego może być wykorzystany w postępowaniu przed sądem polskim, w przeciwnym razie przekazywanie akt sprawy byłoby bezcelowe i z reguły prowadziłyby

do uniewinnienia oskarżonego wobec braku wystarczających dowodów jego winy. Obecnie art. 590 § 4 kpk wyraźnie postanawia, że do dowodów zebranych za granicą przed przejściem ścigania stosuje się odpowiednio art. 389, 391, 393 k.p.k., jeżeli sposób przeprowadzenia czynności nie był sprzeczny z zasadami polskiego porządku prawnego (art. 587 kpk w związku z art. 590 § 4 kpk).

Minister Sprawiedliwości zawiadamia właściwy organ państwa obcego o sposobie prawomocnego zakończenia postępowania karnego (art. 590 § 5 kpk). W sprawach o przestępstwo popełnione na terytorium Polski przez cudzoziemca Minister Sprawiedliwości zwraca się, jeżeli wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości, do właściwego organu państwa, którego podejrzany jest obywatelem, lub w którym ma stałe miejsce zamieszkania oraz w stosunku do pozostałych osób wymienionych w art. 591 § 1 kpk, z wnioskiem o przejście ścigania karnego, albo może przyjąć taki wniosek od właściwego organu państwa obcego. Jeżeli pokrzywdzony jest obywatelem polskim, złożenie wniosku o przejście ścigania może nastąpić tylko za jego zgodą (art. 591 § 2 kpk). Przed rozstrzygnięciem wniosku osoba ścigana, przebywająca na terytorium RP ma prawo do wysłuchania jej przez właściwy organ, o czym należy ją pouczyć (art. 591 § 3 kpk).

W razie pozytywnego rozstrzygnięcia wniosku o przejście ścigania, Minister Sprawiedliwości zarządza niezwłocznie przekazanie osoby ściganej, jeżeli jest ona tymczasowo aresztowana (art. 591 § 4 kpk). Minister Sprawiedliwości zwraca się do właściwego organu państwa obcego o informację co do sposobu prawomocnego zakończenia postępowania karnego (art. 591 § 5 kpk).

Przekazanie ścigania karnego uważa się za umorzenie postępowania wg prawa polskiego, co nie stoi na przeszkodzie ponownemu postępowaniu karnemu w razie bezpodstawnego zaniechania ścigania podejrzanego za granicą (art. 591 § 6 kpk).

Jeżeli co do tego samego czynu tej samej osoby wszczęto postępowanie karne w Polsce i w państwie obcym, Minister Sprawiedliwości przeprowadza konsultację z właściwym organem państwa obcego i gdy wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości, występuje z wnioskiem o przejście lub przekazanie ścigania (art. 592 kpk).

Przejście i przekazanie osób skazanych do wykonania wyroku regulują przepisy art. 608-611 kpk.